

Chudoba a naše moc/bezmoc - Eva Grollová

Farářský kurz 25. 1. 2012

Když jsem byla požádána, abych vystoupila na tomto kurzu s příspěvkem na téma „Chudoba a naše bez/moc“, přišlo mi, že nebudu mít problém téma zpracovat. Mám za sebou nějaké konference, naše středisko mj. pomáhá lidem bez prostředků, navíc jsem se nedávno vrátila z Etiopie, kde jsem znovu viděla bídu a utrpení chudých.

Konfrontace s chudobou

Čím víc jsem ale uvažovala o tom, co bych chtěla sdělit, tím mi bylo jasnější, jak málo jsem sama vyrovnaná s chudobou lidí, které potkávám, jak málo jsem na tuto konfrontaci připravena. Selhávají také všechny teorie o sociálních službách a profesionálním odstupu a zase znovu se vracím ke konkrétním lidským příběhům, se kterými se neumím ve svém svědomí vypořádat. Znovu si vybavuji spousty žebráků a hlavně ženu s půlkou obličeje zasaženou leprou, kterou jsem potkala před třemi lety v Africe. Chodila za mnou s nataženou rukou pro almužnu a šeptala naléhavě „Sister, sister!“

Zrovna tak se nemůžu zbavit pocitu beznaděje, když opravdu nevím, jak dostat ze dna maminku s dvěma malými dětmi, klientku našeho střediska, která se do naší země dostala násilím. Nemá tady nikoho, ale taky se nemá už kam vrátit. Každý měsíc naprosto neprofesionálně a znovu přispíváme této rodině, aby neskončila o hladu a na ulici. I když na to ve skutečnosti v rozpočtu nemáme žádné zdroje. K tomu zprávy v médiích o hladomoru, suchu. Jak unést konfrontaci s chudobou?

Definice chudoby

Pojďme se krátce podívat na definice chudoby a ujasnění některých pojmů. Chudoba v tradičním pojetí znamená nedostatek prostředků na zajištění základních životních potřeb. Pokud tento nedostatek způsobuje, že je ohrožen život člověka a hrozí mu smrt, hovoříme o **absolutní chudobě**.

Světová banka uvádí hranici pro stanovení absolutní chudoby ve výši 1,25 USD na den (v současné době je to cca 21 Kč). Ve světě žije v absolutní chudobě 1,4 miliardy lidí - nejvíce v Subsaharské Africe, Jihovýchodní Asii, Střední Americe.

V našem, řekněme v evropském, prostředí se častěji setkáme s **chudobou relativní**. V tomto případě rozumíme chudobě tak, že jednotlivec, rodina nebo skupina uspokojuje své potřeby na nižší úrovni než je průměr v dané společnosti.

Nejsou pochyby o tom, že chudoba, byť jen relativní, vede k **sociálnímu vyloučení** a stavu nouze. Hovoříme zde o sociální nouzi, protože tento člověk ztrácí základní pocit jistoty a bezpečí. Mohou být ohrožena jeho práva, může se stát, že není schopen starat se o svoji rodinu. Děti a mládež mohou sklouznout k drogám nebo jinému rizikovému chování. Možná mluvím abstraktně, ale jistě každý znáte ve svém okolí někoho, kdo ekonomicky jakoby „ztrácí dech“. Nejde mu o život, ale děti rozhodně nepojedou na vodu nebo na hory jako ostatní, dovolená je luxus, myšlenky na studium dětí se rozplývají, oprava zubů je nereálná investice a to nemluvím o úrovni bydlení a dalších věcech. Když se rozbije pračka, lednička, musí se vzít úvěr... Stačí klopýtnutí a na krku je exekuce. Tady bych mohla jmenovat naprosto konkrétní příklady. Máme např. klientku, pro kterou exekuce kvůli nezakoupené

jízdenice narostla za pár let do zručních rozměrů. Tuto osamělou ženu bez jakýchkoliv příjmů tato situace dohání k sebevraždě.

V sociálních teoriích se můžete také setkat s termínem **subjektivní chudoba**. To je samozřejmě nejméně objektivní měření, ale nedá se podcenit. To, jak člověk vnímá svůj stav, vypovídá o jeho sebehodnocení a sebe-identifikaci s určitou sociální skupinou. Samozřejmě je třeba posuzovat, jestli se neporovnává se skupinou velmi bohatých místo skupiny s průměrnými příjmy. Když pomyslíme na to, co dělá reklama nebo filmy s lidmi, pak není divu, že jejich vnímání subjektivní chudoby může mít katastrofální následky. A tady zdaleka nejde jen o děti nebo mladé lidi, kteří touží po nereálných věcech a jsou ochotni se zadlužit. A banky nebo lichváři mají žně.

V Německu k **měření objektivní chudoby** používají tzv. spotřební koš a podle něj stanoví množství finančních prostředků na opatření zboží a služeb k jejich zajištění. Do tohoto spotřebního koše patří nejen základní strava, hygiena, šatstvo, bydlení, vybavení domácnosti, ale také přiměřené možnosti kulturního vyžití, u dětí a mládeže také nezbytné potřeby pro jejich rozvoj a vzdělání atd. Je to velmi náročné a většina zemí se přiklonila ke snazšímu výpočtu a tím je údaj o průměrné mzdě. Když se příjem pohybuje mezi 50-70% průměrné mzdy v daném státě, pak je to vyhodnoceno jako chudoba.

Situace v ČR

V ČR je stanovena hranice chudoby na měsíční příjem pod 9 329 Kč na člověka. V současné době u nás spadá do této kategorie asi 9% obyvatel. Na prvním místě jsou to matky samoživitelky, potom mladiství a senioři.

Sociální síť je nastavena tak, že **existenční minimum** je stanoveno na 2 200 Kč měsíčně (r. 2012). Takto je určena hranice příjmu, se kterým se dá, podle zákona, přežít. Sociální systém je nastaven tak, že stát může doplatit k existenčnímu minimu různé dávky na **životní minimum**. To je v letošním roce stanoveno na 3 410 pro jednotlivce, pro další členy rodiny jsou pak určeny nižší částky.

V našem středisku se ovšem setkáváme s lidmi, které tato sociální síť nezachytí, protože nespádají do našeho sociálního systému – to je případ lidí, kteří se stali obětmi obchodu s lidmi nebo vykořisťování na trhu práce a přišli z jiných zemí. Jsou jiné případy, kdy lidé vlastní vinou, třeba kvůli své závislosti na alkoholu nebo hracích automatech promrhají své příjmy a oni sami nebo jejich celá rodina se pak potýkají s chudobou.

Příčiny chudoby

V tomto příspěvku musím nechat stranou **příčiny chudoby**, ať už té světové nebo u nás. Patřily by sem jistě války, politická nestabilita, nespravedlivé přerozdělování přírodních zdrojů – to platí např. pro některé africké země, které by vůbec nemusely být tak chudé. Patří sem pandemie HIV/AIDS a také klimatické změny... V západní společnosti jistě přispívá k chudobě individualizace v životním stylu, kdy jednotlivec hledá individuální příležitosti, ale tím může být zranitelnější.

Je důležité si uvědomit, že chudoba se sice odehrává na osobní úrovni, ale vede ke společenskému vyloučení a to zase může nabýt politickou až ideologickou dimenzi. Moji zahraniční kolegové v této souvislosti zmiňují africký koncept Ubuntu (v různých afrických jazycích se může jmenovat jinak). Ten říká, že sebeurčení nebo sebejistota člověka vychází z vědomí **sounáležitosti** s širším celkem. Všichni jsou ohroženi, jestliže jeden je ponižován, oslaben, trýzněn nebo utlačován. K vysvětlení konceptu Ubuntu bývá použit příklad poutníka, který se zastaví ve vesnici. Nemusí žádat o jídlo. Jakmile vstoupí do vesnice, lidé mu ho sami nabídnou. To není jen to, že něco udělají pro druhého. Dělají to pro sebe, jejich společenství se tím stává pevnějším, kvalitnějším.

Co dělat s naší bezmocí ve vztahu k chudobě

Patřit někam, být ve spojení s druhými, to je jedna z cest k naději. Když pomyslím na některé naše klienty, pak je evidentní, že jejich chudoba jde ruku v ruce s tím, že jsou sami. Konkrétně: kdyby maminka, o které jsem mluvila na začátku, měla někoho, kdo jí pomůže hlídat děti, mohla by vzít aspoň brigádu a odrazit se ode dna. Je proto důležité **hledat související problémy, které chudobu provázejí**. Třeba nemůžeme pomoci finančně (někdy to ani není vhodné), ale můžeme pomoci odstranit něco jiného: osamění, strach – třeba jít sám/a na úřad nebo někam zavolat a zeptat se na další postup.

Je důležité **vytvářet prostředí důvěry, kde se lidé nebojí přiznat svoji chudobu**. Teď zase nemyslím na ty v Africe, ale na lidi kolem nás. Všichni jsme trochu “zblblí” úspěchem. Povídky si o studiích našich dětí, o tom, jak máme hodně práce, kde jsme byli... Co když ale přímo ve sboru máme někoho, kdo práci nemá. V jednom zahraničním sboru teprve po několika měsících zjistili, že věrný člen sboru jen maskuje, že chodí do práce, protože nebyl schopen přiznat, že je nezaměstnaný.

Znám ženu, která žila 3 měsíce na ulici a přitom každou neděli chodila do kostela v kostýmu a dobře upravená. A i teď je velmi vynalézavá, jak maskovat stigma chudoby. Bydlí velmi provizorně a načerno, ale není schopna spolufarníkům říct, že nemá kde bydlet, nemá žádnou práci a často nemá co jíst. Přemýšlím, do jaké míry je to její chyba, že nemůže odložit svoji hrdost a do jaké míry je to chyba společenství, kam dochází. Chtěla jsem říct, kam patří, ale nevím, jestli se to sem hodí – zvlášť ve světle zmíněného konceptu „ubuntu“.

Další - dost běžný příklad: Na schůzce rodičů nějaký aktivní rodič řekne, že může zajistit chatu na školu v přírodě za cenu, kterou si **přece každý** může dovolit. Vůbec ne. Hned několik rodičů ví, že své dítě nikam nepošlou, ale mlčí. Buďme advokáty chudých. **Buďme citliví a právě v maličkostech pátrejme, jestli někdo v našem okolí není vylučován**. Zvlášť důležité je vést děti k této citlivosti. Dokážou být kruté ke slabším spolužákům, kteří zrovna nemají ten správný mobil, oblečení nebo počítač.

Zatím jsem hovořila o tom, co zmůžeme bez peněz. Když pomyslíme na chudobu ve světě, jistě sem patří odpovědné chování nás spotřebitelů ke zdrojům. Mohli bychom otevřít téma Fair Trade.

V úvodu jsem mluvila o svém zážitku se žebračkou. Bylo to hned na začátku mého prvního pobytu v Etiopii a prožívala jsem něco jako šok z první konfrontace s opravdovou bídou, s lidmi ležícími na ulici bez pomoci, bezprizorními dětmi. Měla jsem pocit skutečné bezmoci.

A pak jsem se spolu s těmi, kteří těmto lidem pomáhají, dostala k nim blíž. Asi jsem překonala strach. Bylo zvláštní, jak mne oslovila jejich **důstojnost**. Navíc jsem poznala, že se **přece jen něco dělat dá**.

Zmínila jsem projekty Etiopské evangelické církve, se kterou Diakonie spolupracuje. Už od konce 70. let se tato církev programově snaží o holistický přístup k člověku. Díky tomu se jim podařilo otevřít ve svých sborech témata, která pro jiné církve byla dlouho tabu, např. témata související s HIV/AIDS, téma ženské obřízky nebo pomoci ženám, které trpí pro pěstělní konečnicku. Tyto ženy, a není jich málo, bývají vyháněny z rodiny i obce, protože zapáchají. Většinou nemají šanci přežít, ale s trochou zdravotní péče se mohou uzdravit a nabýt znovu místo ve společnosti. Zní to zvláštně, že jmenuji něco tak konkrétního a možná choulostivého. Ale to je právě podmínka účinné pomoci – **přiblížit se lidem v konkrétní situaci jejich nouze**, poznat ji a reagovat na ni. Chudé máme kolem sebe.

Přála bych si, abychom také my uměli rozpoznat bez předsudků a výhrad ty, kteří nás potřebují a hlavně nalézat účinná řešení.

Eva Grollová

PS

V prezentaci byly představeny konkrétní příklady malých projektů Etiopské evangelické církve. Jednorázový finanční dar (cca 5000 Kč) pomáhá vdovám a jejich dětem postavit se na nohy a zajistit příjem pro celou rodinu. Tyto ženy jsou samy nakaženy virem HIV, ale díky projektu získaly šanci zajistit obživu pro sebe i své děti. Navíc jim to dává velkou příležitost relativně dobře zvládat jejich nemoc. Letos jsme mohli navštívit rodiny, které finančně podpořili zaměstnanci naší Diakonie. Příklad: žena, která se po smrti manžela dostala do takové situace, že už nebyla schopna se postarat o své děti a jen ležela v prachu chodníku u nemocnice a modlila se, aby smrt přišla brzo. Starší, ještě nedospělé dcery už odešly, aby si hledaly obživu a jen to nejmladší dítě se u ní stále drželo. Jedlo to, co mu lidé pohodili.

Tuto ženu pracovníci evangelické církve doslova zvedli z chodníku a dali jí příležitost, aby se zotavila. Společně pro ni našli práci a vyškolili ji, aby její malé podnikání bylo udržitelné. Má teď malý plechový obchůdek, kde peče buchty a vaří kávu. Dokonce už dává příležitost výdělkem dalším dvěma ženám. Obě starší dcery se k ní vrátily, všechny děti chodí do školy a rodina je pohromadě. Vyprávěla nám, čím prošla. Teď je z ní silná žena a z každé její věty je cítit pokora a vděčnost Bohu za každý nový den. Při rozhovoru s ní jsem si uvědomila, že mi dává zvláštní dar. Dala mi příklad naděje, který si s sebou ponesu do situací beznaděje.